

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук
Стасюк Людмили Павлівни на дисертацію Левківа Сергія Петровича
**«Тенденції становлення і розвитку громадського
екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми
навчальними закладами»**,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – «загальна педагогіка та історія педагогіки»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Сьогодні, екологічне виховання набуває пріоритетної ролі в освіті загалом та у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл зокрема. Розвиток і формування у дітей екологічної культури забезпечується відповідним оновленням усіх складових навчально-виховного процесу школи. Одним із напрямків такого оновлення є налагодження дієвої співпраці закладів середньої освіти з громадськими екологічними організаціями. Мета екологічного виховання і освіти має бути орієнтованою на формування екологічної свідомості особистості, готовності відповідально ставитися до довкілля, виховання екологічно усвідомленої поведінки, знань прав і обов'язків громадян. Життєво необхідним стає створення умов у школі, за яких учні б усвідомлювали практичну значущість екологічної поведінки, проявляли б свою зацікавленість, набували здатності й готовності до ініціативної творчої діяльності екологічного спрямування.

Екологічна освіта, в тому числі і базова, входить до найважливіших аспектів діяльності Міжнародної спілки охорони природи й природних ресурсів. Ця спілка тісно співпрацює з питань екологічної освіти із Програмою ООН щодо навколишнього середовища, яка веде активну пропаганду охорони природи в усьому світі як по власних каналах інформації, так і по каналах системи ООН і неурядових організацій багатьох країн.

Ідея розвитку співпраці громадського екологічного руху та загальноосвітніх шкіл є однією з ключових стосовно модернізації виховання і освіти, необхідність якої історично передбачена у вигляді корінних змін світогляду, традицій, стилю мислення, мотивів поведінки людей, які становлять сучасний соціум. Вона пов'язана з готовністю і здатністю молоді нести особисту відповідальність як за власне благополуччя, так і за суспільне.

Умовою розвитку готовності молодого покоління до екологічно відповідальної діяльності є налагодження співробітництва між громадськими екологічними організаціями та загальноосвітніми школами, для чого доцільним є використання цілої низки різноманітних форм та методів такої взаємодії. Цінним є досвід минулого в діяльності і співпраці громадських екологічних організацій та загальноосвітніх шкіл.

У руслі зазначеного важливим і своєчасним є звернення С.П. Левківа до творчого і критичного переосмислення ідей, які висвітлюють окреслену проблему, яка не була до цього часу предметом спеціального наукового аналізу та має не лише теоретичну, а й практичну педагогічну цінність. А відтак вибір теми дослідження є достатньо обґрунтованим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Доцільність вибору теми роботи підтверджує і той факт, що вона відповідає напряму досліджень в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти та виховання у різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112). Тему дослідження затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 26.06.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 28.01.2014 р.).

Сутність обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та новизна.

Структура дисертаційної роботи відповідає завданням дослідження, що їх виділив автор. Спираючись на комплексне понятійно-категоріальне підґрунтя йому вдалося уперше виявити тенденції становлення і розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами. У цьому контексті дисертант С.П. Левків ставить у своїй роботі й вирішує низку досить складних завдань, серед яких: дослідження теоретичних засад становлення громадського екологічного руху в процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами; узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду в окресленому напрямі та проведення аналізу сутності громадського екологічного руху, його структурних і змістових особливостей; визначення хронологічних етапів та тенденцій розвитку громадського екологічного руху в процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами; дослідження перспективних шляхів творчого використання прогресивних ідей національного і зарубіжного досвіду взаємодії громадського екологічного руху і закладів середньої освіти.

Об'єктом дослідження є громадський екологічний рух у процесі взаємодії із загальноосвітніми навчальними закладами, предметом – зміст і форми взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами.

Обґрунтовано використані методи дослідження дисертаційної роботи, а саме: аналізу і синтезу, узагальнення та систематизації даних, термінологічного аналізу, структурний і ретроспективний, компаративно-історичний, проблемно-хронологічний, діахронний. Незаперечною є наукова новизна та практичне значення одержаних результатів дослідження, серед яких: системно охарактеризовано суспільно-історичні передумови виникнення і розвитку громадського екологічного руху в процесі взаємодії із загальноосвітніми

навчальними закладами; на основі переосмислення науково-педагогічного досвіду минулого з урахуванням вимог сьогодення представлено авторську періодизацію та охарактеризовано тенденції становлення і розвитку громадського екологічного руху в процесі взаємодії із загальноосвітніми навчальними закладами; у результаті аналізу досвіду розвинених країн світу охарактеризовано провідні тенденції екологізації всіх рівнів освіти шляхом запровадження регіональних і глобальних проектів та програм, які реалізуються при підтримці громадських екологічних організацій на основі ігрового та натуралістичного підходів; визначено перспективні шляхи творчого використання прогресивних ідей вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами. Удосконалено зміст педагогічної діяльності, спрямованої на формування у школярів екологічної компетентності й усвідомлення особистої причетності до вирішення екологічних проблем у процесі взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами; уточнено поняття «тенденції», «громадський рух», «громадський екологічний рух», «процес взаємодії», «екологічний світогляд», «сталий розвиток», «волонтерство», «екологічна компетентність». Подальшого розвитку набули зміст, форми і методи взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами.

Вагомим здобутком С.П. Левківа вважаємо те, що для реалізації мети ним опрацьовано значну кількість джерел (328 позицій), серед них 9 архівних справ. Використані джерела свідчать про значну науково-пошукову роботу, здійснену дисертантом, що сприяло проведенню об'єктивного аналізу означеної проблеми.

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення.

У дисертаційній роботі С.П. Левківа чітко визначено основні положення і напрацювання, що визначають його новизну і заслуговують, на нашу думку, особливої уваги. Зупинимося на них детальніше.

У **першому розділі** дисертації *«Теоретичні засади становлення і розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами»* дуже ґрунтовно, з підкріпленням фактологічного матеріалу з посиланнями на провідних вітчизняних вчених здійснено аналіз основних підходів, що були застосовані в дисертаційній роботі. Заслуговує на увагу проведення аналізу категорійно-понятійного апарату дослідження, який дає можливість визначити взаємозв'язок та взаємозалежність категорій дослідження таких як «тенденції», «громадський рух», «громадський екологічний рух», «процес взаємодії», «загальноосвітні навчальні заклади». Хотілося б відмітити ґрунтовний аналіз історіографії дослідження на основі якої визначено періодизацію основних етапів становлення та розвитку громадського екологічного руху в процесі взаємодії із загальноосвітніми навчальними закладами. Дисертантом з'ясовано, що складовими системи екологічної освіти та виховання є її формальна та неформальна складові, компонентами яких, у свою чергу, є

загальноосвітні школи та громадські екологічні організації, діяльність яких визначається спільною метою – виховання екологічно-компетентної особистості.

Дисертантом доведено, що екологічний світогляд характеризується вищим й узагальненим рівнем взаємовідносин людини з природою, регулятором поведінки і діяльності, а отже, провідним виховним завданням для громадських організацій. Дослідник обґрунтовує взаємозалежність між залученням учнів до громадського екологічного руху та ефективністю процесу формування екологічного світогляду. С.П. Левків докладно проаналізував зміст, форми та методи взаємодії громадського екологічного руху з загальноосвітніми навчальними закладами.

Другий розділ дисертаційної роботи *«Основні етапи становлення і тенденції розвитку громадського екологічного руху та особливості його взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами»* присвячено визначенню і характеристиці основних етапів становлення та розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами. Вагомим внеском в історію педагогічної науки є авторська періодизація становлення та розвитку громадського екологічного руху, яка включає 7 етапів: 1) язичницько-християнська модель природоохоронної діяльності (V – XVI ст.). 2) формування екологічної культури під впливом природоохоронної просвіти (XVII – XIX ст.). 3) виникнення та реалізація ідей створення громадських природоохоронних організацій (1900 – 1918 рр.). 4) залучення до природоохоронних організацій значних мас населення до процесу взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами (від початку 20-х – до кінця 30-х рр. XX ст.). 5) відродження та взаємодія природоохоронного руху із загальноосвітніми навчальними закладами (від середини 40-х – до середини 80-х рр. XX ст.). 6) активізація дитячого та організація незалежного екологічного руху та їх взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами (від середини 80-х – до початку 90-х рр. XX ст.). 7) створення нормативної бази та розвиток нових форм громадського екологічного руху і взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами (1991 р. – до тепер). Виклад матеріалу ведеться відповідно до авторської періодизації, чітко витримується хронологічна послідовність подій. Усе це робить реальним виявлення динаміки розвитку, причинно-наслідкових зв'язків та домінуючих тенденцій.

На кожному з етапів дослідником виділено ключові тенденції: поєднання в релігійно-світоглядній системі язичництва і християнства ставлення до навколишнього середовища на основі природоохоронних традицій (I етап); впровадження в процес виховання природоохоронної ідеї бережливого ставлення до рідної природи (II етап); виникнення, розвиток та просвітницька діяльність громадських екологічних організацій (III етап); поширення природоохоронних ідей серед учнівської молоді за активного впливу з боку держави (IV етап); ідеологічно-організаційне оформлення природоохоронного руху і залучення учнів до суспільно-корисної праці (V етап); поява самодіяльних громадських екологічних організацій, які займалися розв'язанням екологічних проблем

(VI етап); налагодження співпраці між громадськими екологічними організаціями та загальноосвітніми школами по впровадженню різноманітних акцій і проектів (VII етап).

У третьому розділі «Перспективи та тенденції подальшого розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами» викликає інтерес фактологічний матеріал на який спирався дисертант. Позитивним є звернення до окремого розгляду питання впливу концепції сталого розвитку на динаміку взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами. На увагу заслуговує те, що дисертант здійснив аналіз поняття «сталий розвиток». Актуальною і корисною, на нашу думку, є інформація про впровадження програми «Уроки для сталого розвитку». Змістовно розкритий матеріал щодо визначення основних форм та методів взаємодії громадського екологічного руху із загальноосвітніми навчальними закладами в США, Великобританії, Німеччині, Австралії, що передбачає реалізацію ігрового і натуралістичного підходів. Автор аргументовано доводить необхідність виявлення рівня готовності до волонтерської екологічної діяльності учнів за участі представників громадського екологічного руху.

Вагомим є впровадження дисертантом результатів дослідження, які отримали достатнє висвітлення на різного рівня наукових та науковопрактичних конференціях та опублікованих працях (11 статей).

Структура роботи є чіткою і довершеною. Загалом можемо стверджувати, що дисертант досягнув поставленої мети й узагальнив її у висновках дослідження. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дискусійні положення та зауваження.

Водночас вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Хотілося б почути аргументацію автора роботи щодо виокремлення саме семи етапів у розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії із загальноосвітніми навчальними закладами, хоча існують класифікації інших авторів щодо цієї проблеми.

2. Подекуди в тексті дисертації зустрічаються ускладнені побудови речень, що перешкоджає розумінню викладених автором думок (наприклад, в наведених у Розділі 2 у визначеннях понять).

3. У викладенні теоретичної частини дослідження досить докладно охарактеризовано поняття екологічного руху. Проте в подальшій роботі часто вживається природоохоронна діяльність. Хотілося б ознайомитися з більш ґрунтовними міркуваннями автора в питаннях тлумачення розуміння цих понять.

Загальний висновок.

Проте висловлені зауваження не впливають на загальний позитивний висновок щодо рецензованої роботи. Аналіз кандидатської дисертації, автореферату та опублікованих праць Сергія Петровича Левківа дає підстави стверджувати, що його дисертаційне дослідження «Тенденції становлення і

розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами» є актуальною, самостійною та завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані наукові результати і рекомендації, що є суттєвими для розвитку загальної педагогіки та історії педагогіки. Дисертаційне дослідження «Тенденції становлення і розвитку громадського екологічного руху у процесі взаємодії з загальноосвітніми навчальними закладами» за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., які висуваються до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а його автор Сергій Петрович Левків заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

Л.П. Стасюк

Підпис Стасюк Л.П. засвідчую:

....

....